

EL PRESENT DE LA HISTÒRIA O LA HISTÒRIA DEL PRESENT

COMISSIÓ POLÍTQUES DE MEMÒRIA HISTÒRICA
FUNDACIÓ CATALANISTA
I DEMÒCRATA
FUNDACIÓ CATDEM

CONTINGUTS

PRÒLEG

pp. 3/17

INTRODUCCIÓ

pp. 18/21

1. HISTÒRIA I MEMÒRIA

pp. 22/26

2. RECUPERAR LA MEMÒRIA

pp. 27/38

MEMBRES DE LA COMISSIÓ POLÍTIQUES
DE MEMÒRIA HISTÒRICA

pp. 39/44

SOBRE AQUESTA EDICIÓ

p. 45

PRÒLEG

LA CATALUNYA QUE DECIDEIX

El 20 de Novembre del 2007, Artur Mas va pronunciar la conferència «El catalanisme, energia i esperança per a un país millor». Tan bon punt va començar a parlar, i un cop aclarit que ningú no podia obviar que era secretari general d'un partit polític nacionalista, Convergència Democràtica de Catalunya, també va voler deixar clar allò que volia posar en marxa des d'aquell moment: «És des d'aquesta vivència i des d'aquest compromís que vull fer una invitació a la societat catalana, i sobretot a aquelles persones que comparteixen la inquietud i la voluntat de construir la nació catalana, a repensar, actualitzar, posar al dia i per tant en bona mesura a refundar el catalanisme com a font d'energia i pont d'esperança per a una Catalunya millor. Com tota invitació, aquesta també té un caràcter obert i integrador, i no pas tancat i exclouent.». Aquest és l'origen de la conversió de l'antiga Fundació Ramon Trias Fargas en l'actual Fundació Catalanista i Demòcrata, més coneguda com a CatDem. Per ser més exactes, la Fundació CatDem ha estat l'instrument que des del gener del 2008 fins a la publicació ha aplegat a diversos intel·lectuals i professionals per tirar endavant aquest encàrrec.

La política és, en general, poc reflexiva. Però la política catalana cada vegada ho és menys. És per això que cal agrair que una força política es decideixi a crear un *think tank* i que, a més, el deixi a mans de persones que no són militants del partit. De fet, la Fundació CatDem és el resultat d'una feliç coincidència entre l'interès de

CDC a esbrinar per què malgrat ser la primera força de la cambra catalana, elecció rere elecció anava perdent suport electoral, i la preocupació de diversos professors i intel·lectuals nacionalistes per la manca de respostes del catalanisme als reptes de la modernitat globalitzada. Si, com reconeix tothom que ha estudiat la qüestió, el catalanisme de finals del segle XIX i dels primers anys del segle XX havia estat un dels motors del reformisme espanyol, en el sentit que hi va aportar la idea que Catalunya havia de ser la locomotora econòmica d'Espanya, però també el maquinista de la política de canvi, és ben lícit preguntar-se què havia de ser a principis del segle XXI i els anys a venir. El vell catalanisme havia estat, certament, un factor de modernitat a Espanya per moltes raons (entre elles per haver volgut exercir el dret de ciutadania, o sigui la democràcia, però, també, per haver reclamat una reorganització de l'Estat), calia que ara també ho fos per donar solucions a la societat complexa, plural i consolidada democràticament que és la Catalunya del tercer mil·lenni. Com reconeixia el mateix Artur Mas en la conferència esmentada: «El catalanisme nascut a mitjans del segle XIX, desenvolupat en el primer terç del segle XX i intensificat en el darrer quart del mateix segle, ha estat una història d'èxit. L'èxit es mesura sempre en funció de la consecució d'uns propòsits inicials. El catalanisme, en gran mesura, ha aconseguit el que es va proposar fa 100 o 150 anys. I ho ha fet enmig d'enormes dificultats, que en alguns moments podien semblar insalvables».

Quins eren aquests grans objectius? Doncs per dir-ho resumidament, la pervivència de la nació catalana mitjançant la recuperació de les institucions d'autogovern i la difusió d'una cultura nacional; el progrés econòmic i social dels catalans (o sigui, la modernització del

país i el benestar de la societat) i la regeneració d'Espanya, sotmesa a la xacra d'un militarisme que no va permetre l'arrelament de la democràcia fins l'últim terç del segle XX. Precisament, la mort del general Franco va donar pas al període democràtic més llarg de la història contemporània espanyola i catalana, el qual ha coincidit, a més, amb l'extensió del que anomenem globalització. Els canvis que han afectat tant a Espanya com a Catalunya han estat extraordinaris. I, és clar, això havia d'afectar, inevitablement, al model social que s'anava construint. L'entrada d'Espanya a l'OTAN i a la UE; el canvi de model productiu que ha experimentat Catalunya i Espanya en aquests anys i els desenvolupament de l'Estat de les Autonomies, el que ha permès construir l'autogovern català amb més o menys eficàcia, va refer l'escenari espanyol i, en conseqüència, també el paper del catalanisme Catalunya enfora i, també, Catalunya endins. Dit d'una altra manera, el somni noucentista de bastir una cultura nacional sota l'advocació del classicisme, però europea i moderna, al costat de l'ideal de la Catalunya ciutat, és clar que ha arribat al seu límit. La Catalunya moderna és obra, doncs, en primer lloc, d'aquest moviment, perquè va trobar l'acompanyament polític necessari per tirar endavant el seu programa.

Però la Catalunya d'ara mateix té poc a veure amb allò que ha estat central en la reivindicació del catalanisme almenys del 1906 en endavant. Hi ha polèmiques, com per exemple la del bilingüisme, o sigui la convivència del català i el castellà, que han caducat perquè la realitat s'ha transformat de tal manera, que és ridícul continuar aquest debat en els mateixos termes. Si a la ciutat de Barcelona és cert que es parlen 300 llengües diferents, com han provat estudis universitaris ben solvents, quin sentit té entestar-se repetir un debat que ja no

és real? La Catalunya del futur no serà mai més ni monolingüe ni bilingüe, serà, en tot cas multilingüe. De la mateixa manera, la diversitat religiosa, que ja era present a Catalunya per bé que no d'una manera tan intensa, també serà una de les característiques del futur que ens espera. Per tant, en aquest context, que és ben diferent al que podia imaginar Eugeni d'Ors, cal determinar quin paper tindrà la llengua pròpia de Catalunya i què s'ha de fer perquè sobrevisqui en contacte amb les altres llengües presents al país. I així amb tot.

La Fundació CatDem porta dos anys duent a terme un procés de reflexió sobre el futur de Catalunya des de la perspectiva del catalanisme, l'ideal democràtic i la llibertat. Des del mes de gener del 2008, doncs, aquesta tasca ha consistit a constituir diversos grups d'experts per intentar repensar el discurs catalanista, adaptant-lo a les noves realitats del segle XXI, i, també, a les necessitats de regeneració política, que és el que reclama insistentment la societat catalana actual. Així, hem tingut Comissions que han reflexionat al voltant de temes com la cultura i la identitat catalanes, la presència de la dona en la societat, la projecció internacional de Catalunya, les polítiques de memòria històrica, la immigració, etcètera. A la vegada es van constituir tres Àmbits de Pensament centrats a debatre sobre el posicionament de Catalunya en un món globalitzat (La Catalunya Global), les infraestructures, els models productius i mediambientals a Catalunya (La Catalunya en Xarxa) i els aspectes socials i els valors compartits entre la ciutadania del nostre país (La Catalunya Plural).

Què cal fer per garantir una presència important de Catalunya al

món durant les properes dècades? Com podem enfortir la projecció exterior del nostre país en els àmbits empresarial, científic, tecnològic, cultural, de la cooperació al desenvolupament, esportiu, etc.? Pot esdevenir Catalunya un actor veritablement rellevant en l'escenari internacional? Què cal fer per aconseguir-ho? Una dotzena d'experts en diverses disciplines, amb sòlides trajectòries professionals i valuoses experiències personals, ha estat treballant durant més d'un any en l'Àmbit de la Catalunya Global amb l'objectiu de respondre les preguntes anteriors. El resultat final d'aquest procés de reflexió col·lectiva ha quedat recollit en el conjunt d'articles que es poden llegir en el primer dels volums i, més sintèticament, en 48 propostes estratègiques, de país, amb un horitzó a mig i llarg termini. Entre aquestes propostes, en destaquen les següents: La presència exterior de Catalunya és una conseqüència directa de la seva realitat interna. Catalunya només podrà tenir un rol destacat a nivell internacional si té èxit com a país. Cal estimular el desig i la recerca d'excel·lència (a partir de l'esforç, el mèrit i el reconeixement de la qualitat) en tots els àmbits de la societat, com una aposta generalitzada de país, no només reservada a una elit. És necessari millorar l'educació, així com també el nivell d'exigència en la formació dels recursos humans, promovent les vocacions científicotècniques, fomentant l'esperit emprenedor i aconseguint que la societat catalana esdevingui angloparlant. En el terreny econòmic, cal assumir un model de competitivitat responsable i sostenible, de manera que la generació de riquesa no vagi en detriment de la cohesió social i l'equilibri ambiental. Amb relació a les TIC, cal impulsar un gran projecte, conjuntament entre el Govern i la societat civil, per facilitar l'accés de la fibra a totes les llars de Catalunya. Cal enfortir el rol de la societat civil catalana, especialment a nivell internacional, fent de la Federació d'Organitzacions Catalanes Internacionalment Reconegudes

(FOCIR) un instrument fonamental de coordinació i impuls.

Pel que fa a l'Àmbit de la Catalunya plural, els experts que han participat en l'elaboració dels materials que s'apleguen en el segon volum han volgut destacar que, al segle XXI, la identitat nacional de Catalunya està plenament consolidada en el context de la seva innegable pluralitat. "Pluralitat" no és un concepte antònim de la noció d'"identitat". L'actitud estrictament resistencialista a què s'ha vist obligada la cultura catalana al llarg de molts períodes de la seva història ha generat, tanmateix, una explicable hipersensibilitat cap a qüestions identitàries, sobretot lingüístiques. Convé assumir aquest llegat, però també actualitzar-lo i modular-lo proactivament per tal d'avançar cap a una plenitud nacional que sigui coherent amb la realitat plural del país.

Una societat pluralista permet que els seus ciutadans, essent iguals en drets, puguin gaudir d'espais vitals de diferenciació i puguin professar codis morals diversos. El reconeixement de la diferència no implica necessàriament l'atomisme social, ans al contrari: només ens podem diferenciar individualment des d'un marc col·lectiu de valors compartits. El liberalisme ha estat un bon defensor de la igualtat política de drets, i el socialisme ha estat bon defensor de la igualtat social de drets. Però ni el liberalisme clàssic ni el socialisme han sabut encabir eficaçment la diferència —lingüística, de gènere, religiosa o de qualsevol altra índole— ni fer efectiu el seu reconeixement polític. Aquest reconeixement va inevitablement lligat a la defensa del pluralisme. La llengua ha estat i continua essent el tret distintiu de la identitat catalana, però cada cop són més els catalans de parla castellana, i també d'altres

llengües, que se senten nacionalment identificats i políticament compromesos amb les aspiracions de sobirania del país. Convé recordar que segons la rigorosa Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població de 2008 el català ja no és la llengua majoritària a Catalunya, ni com a llengua inicial ni com a llengua d'ús.

Entre les eines essencials per gestionar el pluralisme hi ha les que proporciona l'ordenament jurídic, que acota amb més o menys precisió el marc en què es reconeix, respecta i promou. L'acomodació de la pluralitat va més enllà, en aquest sentit, de l'esfera estrictament política o cultural: requereix també una legislació adient que la faci efectiva. Existeixen nombrosos estudis acadèmics relacionats amb la realitat plural del Quebec, Flandes, Escòcia, etcètera, que poden ser de gran utilitat a l'hora de contextualitzar correctament el tema, malgrat que els condicionants específics de cada lloc, i de manera especial els lingüístics, no permeten l'establiment de generalitzacions que resultin políticament operatives.

En la mesura que les identitats són construccions humanes, resulta lícit posar de manifest els seus orígens reals; i en la mesura que la percepció de la pluralitat no és tampoc una espècie de veritat objectiva, sinó que obeeix a contingències variadíssimes, convé igualment ubicar-la en el mateix pla. Assumim lliurement determinades identitats de la mateixa manera que podem assumir lliurement determinades pluralitats que en altres temps no es podien assumir de cap manera. De la mateixa manera, les properes generacions potser modificaran o modularan allò que avui assumim segons els valors imperants en aquell moment.

En l'Àmbit de la Catalunya en xarxa, la pregunta que s'haurien pogut fer els especialistes que hi ha participat és què cal fer perquè Catalunya funcioni? Davant una qüestió així, la temptació immediata és caure en el parany de la concreció, del programa d'acció, de posar l'arada davant els bous. De fet, aquesta és una flaqueza del catalanisme —i, probablement, del país i de la política— d'un temps ençà: s'ha idealitzat tant el fer coses que, massa sovint, no s'ha tingut prou en compte el perquè de fer-les.

Per això, la pregunta real que s'ha plantejat des d'aquest Àmbit no ha estat què cal fer perquè Catalunya funcioni —que és més pròpia d'un programa electoral—, sinó quins són els temes i els reptes rellevants als quals s'ha de donar resposta perquè Catalunya funcioni —que un plantejament més propi d'una doctrina política. Per tant, sobre què ha de reflexionar i pronunciar-se el catalanisme, quines qüestions han de figurar necessàriament en l'agenda del catalanisme renovat i situat en les coordenades dels temps actuals.

Hi ha dos elements que han caracteritzat el catalanisme —fins i tot l'han definit en el seu corrent històric majoritari—, que són la identificació amb la modernitat i l'assumpció del reformisme. Tanmateix, els valors de la modernitat han estat qüestionats, fins al punt que avui dia el que preocupa és com sostenir la societat i el model econòmic a partir de premisses diferents. D'altra banda, cada vegada s'entén més i millor que el reformisme, positiu d'entrada, pot esdevenir una limitació si no es combina, en determinats moments, amb l'esperit rupturista indispensable per a fer salts endavant. Aquests dos aspectes també han determinat la reflexió sobre la Catalunya en xarxa.

Igualment, es reivindica l'esperit de la diferència. Catalunya no ha d'aspirar a ser igual que els altres, sinó a ser tan diferenciada com també són els altres —això no és tancar-se en les essències sinó, ben altrament, buscar unes significacions que ens reconguin i que ens donin valor per a la interrelació, que faci interessant tractar amb nosaltres. Per a assolir-ho, i des de la valoració de la diversitat interna com un gran actiu, cal entendre Catalunya com una unitat de projecció global. Això significa assumir que la metropolitanitat de Barcelona s'ha estès a tot el país, que Catalunya és un fenomen metropolità (en el sentit dels fenòmens metropolitans que emergeixen avui, no pas com eren els de fa mig segle) i que caldria abandonar la pertinàcia a dividir el país en dues realitats pretesament confrontades i contradictòries. És un fet irrefutable l'èxit de l'ideal de la Catalunya-ciutat que perseguien els noucentistes. En conseqüència, el disseny de la governació del territori ha de donar resposta imaginativa a les noves realitats més que inspirar-se en models arcaics.

Aquest canvi de model —preparar-se per al futur en comptes d'insistir en plantejaments caducats— ha d'afectar altres aspectes igualment rellevants. Posem alguns exemples. L'urbanisme ha de superar la seva visió centrada en l'ocupació i la transformació de nous territoris per a entendre que el conjunt d'espais urbans i espais oberts o lliures configuren la realitat del país, amb funcions complementàries i igualment necessàries, i ha de contemplar la reinvençió o el reciclatge dels territoris ja ocupats i afavorir-ne la mixticitat d'usos.

L'educació ha de ser reformada per tal que esdevingui realment útil davant les exigències de talent difús, de creativitat, de flexibilitat

laboral, etcètera. Per tant, ha d'evolucionar no tan sols en els mitjans sinó, sobretot, en els continguts. El model energètic ha de substituir l'hegemonia del petroli i el malbaratament energètic per una diversificació real —i mental—, en la qual el fet de ser consumidor i de ser productor d'energia resulti més entremesclat i que doni resposta als reptes del canvi climàtic. El model industrial dels segles passats ha de donar pas a un nou model que tingui unes bases productives distintes, inclosa l'economia verda. La llista de reformes és més llarga, però això no treu que sigui cabdal actuar en tots aquests terrenys amb vocació innovadora i renovadora.

La sostenibilitat ha d'amarar, inevitablement, els propòsits que acabem d'assenyalar. Altrament, tindrien una vigència caduca. Ara bé, la sostenibilitat que interessa al pensament catalanista no és l'efervescent conflictivitat local amb excuses ambientalistes, sinó la implicació en les respostes als grans reptes globals, com a actor decidit i no pas com a espectador resignat.

Òbviament, la xarxa té un rol bàsic en aquesta reformulació, però la xarxa no pas entesa com un conjunt d'infraestructures de suport, sinó com una concepció del territori i de la societat basada en la interacció —lluny d'autosuficiències mal enteses. Una interacció que estimula la porositat del país, que fomenta les jerarquies ambivalents, que aposta per la interacció en tots dos sentits (no només receptors del que passa fora sinó també emissors actius), a més d'un llarg etcètera.

Aquest enfocament no pretén dissoldre la unitat del país, al contrari; ens ha de donar la possibilitat de construir un projecte

de país —imprescindible disposar-ne— que es configura des del “sís” com també des dels “nos”. És absurd aspirar a ser bons en tot, distribuir els esforços en mil direccions, perquè ens esgota sense obtenir resultats satisfactoris en gairebé res. Hem de triar, des del realisme i el pragmatisme, quins són els àmbits en què podem i volem excel·lir. Això s’ha intentat moltes vegades, però s’ha fet només per la banda dels “sís”. L’èxit depèn dels “nos”, és a dir, de si també sabem dir no a opcions alternatives que disgreguen les nostres limitades capacitats.

D’això se’n deriva, és clar, una exigència d’efectivitat i d’eficiència, les quals comporten capacitat d’execució. Aquí entrem en el terreny de la governança, de la reflexió pendent sobre quina administració pública realment volem —i no pas com introduïm variacions al model vigent a l’Estat, gens vàlid per als desafiaments, complexos i exigents, dels nous temps. Sense fer passos significatius —i segons com radicals— en aquest àmbit, serà difícil que les altres ambicions avancin. També s’ha de “refundar” la forma de governar i la manera d’organitzar l’administració pública: el catalanisme no pot jugar-se-la a apedaçar més la situació actual, que és, es miri com es miri, inoperant.

En aquesta línia, s’ha de reivindicar i reformular el paper complementari, i no pas antitètic, que tenen el sector públic i el sector privat. S’ha de perseguir la col·laboració entre aquestes dues esferes emprenedores. Ni el sector públic ha de buscar un intervencionisme paralitzador, ni el sector privat s’ha de sentir desvinculat dels interessos comuns. Ben altrament, hi ha camins que poden conjugar òptimament els rols cadascun dels dos sector té. Això significa, d’altra banda, que el protagonisme de la renovació del

país no pot ser exclusiu de la política. De fet, sense una participació concertada de les diverses esferes que conformen la societat, aquesta renovació és inviable.

En fi, com el lector podrà comprovar, l'Àmbit de la Catalunya en xarxa defensa que en el nou model de país hi ha d'haver un esperit més creador d'allò que podem ser que no pas evocador d'allò que hauríem pogut ser. Hi ha d'haver, al capdavall, un sentit d'urgència, perquè els canvis que la nostra societat necessita no són ajornables de cap manera.

En la conferència que del 20 de novembre Artur Mas ja va intuir algunes de les, diguem-ne receptes, que els experts exposen aquí. Deia Mas, "allà on el catalanisme cercava la pervivència de la nació, hem de substituir-ho per la nació plena, per la vivència de la nació en plenitud. Allà on hi havia l'aposta per la modernització, hem de fer l'aposta per un país capdavanter. Allà on es buscava la regeneració d'Espanya, hem de situar, a més, Catalunya al món. Construir la Catalunya global. Allà on es parlava d'autonomia o d'autogovern, hem de parlar del dret a decidir per nosaltres mateixos sobre allò que ens és propi". Els materials que ara vostès tenen a les mans amplien abastament aquest sintètic però encertat diagnòstic.

* * *

El simplisme polític ha volgut reduir el projecte de Casa Gran de Catalanisme a l'intent de CDC de fitxar persones per incorporar-les, per exemple, a candidatures electorals. Aquesta no ha estat la pretensió del projecte que va engegar Artur Mas a finals del 2007. Que quedi això clar d'entrada, per evitar equívocs. Més que una colla

de noms destacats, la Casa Gran del Catalanisme era —i és— un concepte que es basa en tres principis prou amplis per facilitar que hi càpiga molta gent: l'humanisme, la democràcia i el catalanisme. El que es va posar en marxa ara fa dos anys tenia més a veure amb el debat intel·lectual i amb l'impacte que les idees han de tenir en l'acció política que no pas amb fórmules orgàniques o personalismes.

Els nostres objectius eren modestos i ambiciosos alhora, perquè, certament, pretendre conduir el debat sobre el futur del catalanisme i com passar del catalanisme tradicional com el que van representar els líders dels segles XIX i XX al nou catalanisme, no és fàcil ni tampoc s'acaba amb l'edició d'aquests tres volums i dels opuscles que presentem en format digitals. Més encara si allò que es persegueix és estendre el catalanisme cap als sectors que avui s'hi mostren indiferents o hostils, i, sobretot, entre les generacions joves. Durant tot el temps que ha durat el procés de debat intern, sovint hi ha hagut qui ens ha preguntat com pensàvem fer-nos-ho per estendre el catalanisme més enllà de les “fronteres” actuals. Aquest darrers anys s'ha pogut constatar, però, que hi ha dues maneres ben diferents d'encarar la qüestió del catalanisme i del dret a decidir: la primera consisteix a fer apologia de la sobirania a través de la propaganda. La tècnica és ben simple: exaltar l'objectiu sense explicar com es farà, ni qui convocarà, per exemple, un referèndum i sota quina legalitat. És que algú es pot creure de veritat que l'ONU o la UE avalaran un procés com aquest si abans no hem assolit una majoria social prou àmplia per demostrar-ne la conveniència i la validesa. Des del 2006 i l'aparició de les diverses plataformes sobiranistes, s'ha estès la idea que hi ha una mena de sobiranització de la societat catalana. De nomen, no hi ha cap indicador fiable que ho avaluï. El que sí és cert és que el

sobiranisme ha calat en la política catalana. Ara bé fortalesa electoral del nacionalisme català polièdric, que hauria pogut fins i tot formar govern el 2003 i el 2006, no ha d'encegar-nos, perquè la debilitat de l'articulació catalanista, sobiranista o com es vulgui dir, és un fet reconegut per tothom. A més, l'actual president de la Generalitat tampoc no hi creu, com no perd ocasió de proclamar-ho.

La segona via cap a la sobirania recolza, en canvi, en la idea que cal ser conscients que, primer que res, cal construir una majoria social que assumeixi sense problemes els postulats sobiranistes. Que més voldríem que haver pogut superar la fase autonomista! Enganyar-se és molt fàcil, tocar la realitat, gosar palpar-la, ja és més difícil. Si tan convençuts estem que el sobiranisme és un tsunami imparabile, per què, per exemple, ens passem el dia queixant-nos de la debilitat de la catalanitat quotidiana? Per què ens lamentem que el català es mor si hi ha tants sobiranistes disposats a defensar-lo? I així anar fent. Com diu Daniel Innerarity: “Es trien els governs, no els pobles”. O sigui que ens queda molt de camí per convèncer la ciutadania de Catalunya que el sobiranisme no és una dèria sinó una necessitat. L'important és ampliar la base social del catalanisme, més enllà dels partits, per incorporar tanta gent com sigui possible a la causa, perquè el gran enemic del sobiranisme és, precisament, la indiferència.

Per avançar cap a la sobirania cal abandonar el tacticisme que esclavitzava la política catalana a la batalla efímera i sovint intrascendent. Per enfortir la catalanitat cal, d'entrada, promoure una hegemonia catalanista i, també, consolidar una xarxa d'associacions civils que treballin pel benestar i per prestigiar la reivindicació

sobiranista entre els indiferents. L'èxit d'aquest procés es podrà comprovar el dia que el catalanisme hagi mudat per incorporar les noves necessitats del país, moltes de les quals han estat radiografiades en els tres volums que aquí presentem. Si ha sabut bastir un discurs al voltant del dret a decidir que sigui assumible per la majoria de catalans i si els ciutadans catalans que no estan compromesos amb el sobiranisme s'han sumat al projecte o, com a mínim, no els sembla una agressió sinó un pensament polític que també defensa els seus interessos, aleshores estarem en condicions d'anar més lluny. Aquest és el sentit últim de la proposta de Casa Gran del Catalanisme. A més, l'èxit també es podrà mesurar en tant que s'hagi aconseguit de potenciar el prestigi internacional del catalanisme i de la causa catalana. De la Catalunya que decideix i que vol decidir.

AGUSTÍ COLOMINES

Director de la Fundació CatDem

DANIEL ORTIZ, FERRAN SÁEZ I PERE TORRES

Coordiadors dels àmbits *Catalunya Global*,
Catalunya Plural i *Catalunya en Xarxa*.

INTRODUCCIÓ

Qualsevol societat, qualsevol país, des de sempre, s'ha preguntat sobre el passat. Però ara aquests interrogants s'han multiplicat i s'han fet més presents que mai. Els segles XX i XXI suposen, constantment, una ruptura del binomi espai-temps, l'acceleració i escurçament de tot, i a tot, el món. Així, com i a qui li pertoca, explicar el nostre present que, ràpidament, esdevé passat?

El que s'ha passat a anomenar “Història del present” vol resoldre una sèrie d'interrogants en aquest sentit. El terme ja planteja qüestions en si mateix: la història està indissolublement lligada al passat? O bé el propi concepte “Història del present”, no és una contradicció? I per aquest mateix camí és legítim preguntar-se que si el periodista ha desplaçat a l'historiador en la crònica divulgativa, com pot ara l'historiador rivalitzar amb el periodista, o amb el sociòleg, o amb l'analista, pel que fa a l'examen dels esdeveniments que configuren el nostre món?

A més, és evident que la interpretació de la història del present està extremadament polititzada, sobretot en aquells països i en aquelles conjuntures on les dictadures (de dretes i d'esquerres) van deixar a la cuneta els vençuts i els dissidents. La necessitat de recuperar el passat immediat és en aquestes societats molt més urgent. Però, en general, la “història del present” gaudeix d'una llarga tradició i, nominalment, a més d'aquest concepte se n'han proposat d'altres per designar aquesta parcel·la historiogràfica: “Història

viscuda”; “Història immediata”; “història pròxima”; “història molt contemporània”; “història del nostre temps”; “història del món actual”. Així, tot i que hi hagi matisos i diferències entre les definicions, en general, conflueixen en la idea de recuperar el que és coetani i en la necessitat de superar, per enunciar en un joc de paraules paradoxal, la “no contemporaneïtat” de la història contemporània. Sembla evident que la història del present és, més un exercici d’experimentació que un cos teòric i epistemològic ben definit i estructurat.

En aquest darrer sentit i partint de la insatisfacció que provoca en molts historiadors les divisions cronològiques acadèmiques, amb el terme “història del present”, no es tractaria d’afegir una nova època a la divisió cronològica tradicional de la història, sinó de completar la història contemporània amb l’aproximació a territoris coetanis i, per tant, d’estendre el domini de la contemporaneïtat fins als nostres dies. Els límits cronològics no són condicions suficients per definir-la, ja que és evident que l’evolució històrica del segle XX continua estant en discussió i divideix als historiadors contemporanis.

Així, la història del temps present no té limitacions cronològiques fixes i establertes, ja que sovint depèn de les circumstàncies polítiques, culturals i nacionals de cada lloc. Per tant, des de diferents punts de vista, estem davant d’uns paràmetres mòbils, i aquesta perspectiva ens situa més davant d’uns fets i la seva narració que davant d’unes dates.

Com veiem, l’emergència de la “història del present” a la nostre època té com a rerefons moltes raons però sobretot les noves relacions entre temps i història –passat i present- i no només del passat amb la història. El present s’alça com un horitzó epistemològic, constituint

així una aportació de les reflexions filosòfiques que han enriquit la història. Reflexions que, en determinats corrents de pensament, ja tenen diverses dècades a les seves esquenes. Assenyalem, per exemples, dins del context cultural italià, les aportacions de pensadors com Antonio Gramsci i el seu famós “Passat i Present”, o de Benedetto Croce, per a qui tota història era història contemporània i, per tant, política.

Aquesta dictadura del present respecte del passat té el risc, però, de condicionar en excés el relat històric. Així, no és estrany que en aquelles situacions conflictives, on és evident que hi haguéssin una mutilació de la memòria col·lectiva, com ha corregut a l'estat espanyol, la voluntat de restablir la “veritat” es va convertir en una prioritat per segellar la ruptura real, com a mínim en un sentit intel·lectual, amb l'antic règim. Ara bé, no existeix el perill -com es pregunta l'historiador txec Karel Bartosek al parlar de memòria del temps present en els règims postcomunistes-, que arribi a imposar-se una nova memòria amputada si la interpretació del passat està sotmesa a les diferents ones polítiques?

Preguntes que s'han de respondre amb un repte: intervenir amb veu pròpia -especialment pel que fa als historiadors- al debat cultural de cada dia. Però al mateix temps l'interrogant obliga a una anàlisi i reflexió sobre el concepte de memòria i història; o silenci i record, o poder i marginació. I la memòria és clau.

S'ha dit que la memòria és la matèria prima de la identitat, confereix identitat als individus i als grups. Tot i això no es pot oblidar que el seu concepte és polièdric, ja que cal distingir, com

a mínim, entre memòria individual, memòria social, memòria
collectiva, memòria pública, memòria familiar, memòria de classe...
I totes elles relacionades amb els diferents aspectes de la identitat
viscuda a l'espai social.

1. HISTÒRIA I MEMÒRIA

Història i memòria. Van juntes però no s'han de confondre. Quan parlem d'història ens referim al relat documentat, distanciat, amb voluntat d'objectivació del que ha passat, a la realitat *donada*. Memòria pertany, en canvi, a l'àmbit del que s'ha viscut, l'experiència personal, fet que no impedeix que també sigui objecte d'investigació històrica.

El passat se situa allà on la memòria el fixa, allà on el relat que construïm a partir d'ella posa l'abans i el després. Aquest és un fet que es va actualitzant en funció dels fets socials que ens envolten, inconscientment. Per tant, la manera de recordar alguna cosa, els pilars sobre els quals es sosté la memòria, la importància que donem a determinats esdeveniments, varia segons els canvis socials que succeeixen i ens influeixen.

Per tant, és clar, que la potencialitat per a l'anàlisi i la construcció del relat històric és summament important. Fixem-nos, per exemple, en les àmplies perspectives que pot abordar la memòria com a objecte d'estudi:

- Com a font, i en aquests cas es refereix, bàsicament, a les fonts orals.
- Les relacions entre memòria i història, interrogant-se com la memòria actua sobre un tipus o d'altre d'esdeveniment.
- Les anàlisis de com influeix la memòria sobre l'activitat dels historiadors, sobre la forma en què narren les seves investigacions.

- En quina mesura la memòria dels actors és un element a considerar en l'evolució dels esdeveniments.

Al cap i a la fi, la memòria és una narrativa sobre la societat, sobre la trajectòria dels individus i dels col·lectius, sobre els canvis i les continuïtats que es produeixen a la vida en comú. La memòria és una forma de construir una explicació i, en conseqüència, una forma de donar sentit a les coses.

En relació amb aquesta qüestió, l'historiador italià Alessandro Portelli barreja la memòria dels esdeveniments amb les hipòtesis dels desitjos en una perspectiva ucrònica en la que el protagonista dels fets imagina que hauria passat si un fet històric no hagués succeït.

Aquesta dimensió ucrònica ens ajuda, segons Portelli, a comprendre millor el procés històric, en el qual la creença en un passat diferent continua estimulant la creença d'un futur diferent. Recordar no és simplement reviu el que ha passat. Qui recorda està fent un judici i manifestant els seus desitjos. Per tant, qualsevol historiador hauria d'estar d'acord amb l'advertiment que fa Portelli: "No tot el que es narra en aquest llibre és cert, però tot ha estat narrat verdaderament".

Aquest és el debat dels darrers anys al voltant de la memòria. El sociòleg francès Maurice Halbwachs va ser un gran teòric de la dimensió social de la memòria. Va morir un 16 de març de 1945 al camp de Buchenwald, als braços d'un aleshores jove i jove Jorge Semprún, que ho narra al seu llibre *La escritura o la vida*.

Com ja hem començat a introduir abans, Maurice Halbwachs, distingia entre *memòria col·lectiva* i *història*. Per ser més precisos, pel francès la memòria col·lectiva és “un corrent de pensament continu, d’una continuïtat que no té res d’artificial, ja que no prové del passat, sinó del que encara és viu o és capaç de romandre viu en la consciència del grup que la manté”, mentre que la història s’ubica una mica fora dels grups, per sota o per sobre d’ells, i obeeix a una necessitat d’esquematització.

Per tant, en el desenvolupament continu de la memòria col·lectiva no hi ha una separació clara i nítida entre com ens hem de mirar aquest passat i el present. A més, el que tampoc no resol en cap moment són les incerteses. Per tant, col·lectiva no ho acaba de ser mai, perquè en el fons el condicionant més gran d’aquesta memòria col·lectiva gairebé sempre són aquells nuclis bàsics i immediats als quals pertanyen els humans: des de la família, el poble, la classe social i més clarament, també, la ideologia. Així, a vegades, a l’hora d’estudiar, tractar, promoure la memòria no es té en compte aquest tipus de variables i s’acaba proposant una memòria col·lectiva unilateral que en el fons no deixa de ser una memòria tramposa, perquè quan només n’hi ha una, quan es pretén que només n’hi hagi una, de memòria, gairebé sempre acaba essent un engany.

Fixem-nos en un cas concret per veure les conseqüències sobre la memòria comunitària. El conflicte d’Irlanda del Nord. Dos comunitats (catòlics i protestants) dos memòries (irlandesa i britànica). Al llibre *La memoria en Irlanda del Norte: víctimas culpables y jerarquias de dolor y responsabilidad*, la professora de la Universitat de Gal·les Marie Smyth planteja quatre reflexions per abordar aquesta qüestió:

- És possible la cicatrització entre individus, grups o nacions sense que els que han fet mal als demés, o la comunitat dels que han fet mal, mostrin disposició a assumir el pes de la culpa i el remordiment?
- És possible construir el futur d'una societat encara que la societat no vulgui acceptar el seu passat? La construcció del futur es recolza en el passat?
- És possible un procés de cicatrització, un procés de reconciliació sense examinar honestament i obertament les ferides que hem causat?
- Hem de superar el nostre passat, tenim que pactar amb ell? Podem fer-ho sense saber la veritat?

Així, què fem amb el passat? Aquesta és una pregunta recurrent, que segurament hauria d'anar acompanyada d'altres. Hi ha dolors moralment més intensos que d'altres? Podem construir el futur sense reconèixer el dolor que certs grups han sofert i sense identificar els motius? A Xile, Argentina i Sud-Àfrica, per exemple, es van establir comissions de investigació amb la finalitat de resoldre la qüestió de la repressió. A Xile i a Argentina també amb la finalitat d'oblidar el passat. A Sud-Àfrica la Comissió de Investigació i Reconciliació era part de la solució que incloïa els processos de concessió d'amnistia. A Irlanda del Nord, la qüestió de l'administració del passat segueix pendent, com a l'estat espanyol, com a d'altres llocs del món.

2. RECUPERAR LA MEMÒRIA

Són temps d'elogi de la memòria. Però l'elogi incondicional de la memòria, contraposat a la condemna, al ritual que es fa de l'oblit, pot acabar esdevenint una actitud problemàtica.

Com afirma el pensador Tzvetan Todorov: “De vegades, el que la memòria posa en joc és massa important per deixar-ho en mans de l'entusiasme o la còlera”. I això també ho hem de tenir en compte, perquè sovint, com que la memòria està impregnada d'ideologia, també està impregnada d'aquesta batalla que porta justament als grans entusiastes d'una cosa i als grans colèrics en contra d'aquella mateixa cosa.

Però quan els esdeveniments viscuts per un grup o una societat són de naturalesa excepcional o tràgica –com va ser, per exemple, la repressió franquista contra les cultures no castellanès–, aleshores cal demanar una recuperació de la memòria. Perquè el deure de testimoniar, de recordar, de convertir el nostre present de vegades en llocs de memòria que facin possible una reflexió sobre el passat, és important i no es pot deixar a mans de la manipulació ideològica.

La memòria només té sentit si ens porta cap a la raó, cap a la reflexió, cap a un debat franc sobre el que ha estat el passat. Si la memòria només serveix, o només és una arma de combat del present justament per anorrear la memòria de l'altre o per ocultar-la o per, en definitiva, impulsar una memòria imposada, la veritat és que no té cap mena de sentit, ni tan sols és justa, entenent per *justícia* el dret que tenen les persones a sentir ben tractat allò que consideren que forma part de les seves vides.

Hi ha molts models diferents de voler *recuperar* la memòria. Si ens referim a la *commemoració* és l'acció de commemorar, o sigui, fer solemnement memòria d'un esdeveniment o d'una persona. La *revisió*, en canvi, és l'acció de revisar, o sigui, examinar o reexaminar una cosa o un fet per corregir-ne els errors, si és que n'hi ha hagut. La *reparació*, per contra, és l'acció de reparar i l'efecte de fer desaparèixer o alleujar un dany causat, corregir o limitar un error comès per refer-lo o compensar-ne les conseqüències o excusar-ne aquestes conseqüències.

Commemoració i *revisió* són mots que tenen una dimensió històrica, per tant, una dimensió de passat: fer memòria, en el cas de la *commemoració*; un tornar a veure, en el cas de la *revisió*, de reexaminar el passat. En canvi, la idea de *reparació* no porta mai aparellada cap noció referida al passat: *reparar* no té una dimensió de passat ni té una dimensió històrica. En tot cas és un concepte que s'associa al desgreuge, a la satisfacció davant d'una ofensa o d'una injúria i, per tant, és un concepte ètic, no és un concepte històric amb el qual el que es pretén, bàsicament, és restituir o compensar les persones que són injustament injuriades o el que sigui.

Parlem de la commemoració. Pot semblar paradoxal, però en aquesta lletra de bolero: “Miénteme más, que me hace tu maldad feliz”, hi ha un gran sentit historiogràfic com queda ben palès a l'article “*La verdad política*” del periodista peruà Jorge Nieto Montesinos, publicat el 2005. La tesi de l'article és bastant simple i es pot resumir de la manera següent: “Creure que la mentida ha d'imperar en política és l'origen del plagi” –diu el periodista– “en el sentit de fer passar un home lliure per esclau, i també de la impossibilitat d'aconseguir

acords de llarg abast a fundadors. Perquè qui es mou en la mentida redueix el seu raonament al pur càlcul” –a un “em convé o no em convé?” – “i omet emetre un judici objectiu per donar la seva pròpia opinió sobre les coses”. Per tant, si de la boca d’un polític només n’hem d’esperar la mentida, per què l’hem de votar? Això d’entrada. Però, per què hem de confiar-hi? Aquesta seria la segona qüestió.

La política no és res més que la traducció de l’ideal en una pràctica. És cert que és moltes coses més, però reduïm-ho ara al territori de l’elecció i de l’opinió. Per tant, si és acció i opinió vol dir que la veritat política, és a dir, la veritat socialment possible, ha de ser i és, en bona mesura, també radicalment diferent de, per exemple, la veritat matemàtica. Per tant, en política dos més dos no són quatre, perquè si la majoria diu que són sis, acaben sent sis, encara que no sigui veritat. Però aquestes són les normes. En la commemoració passa una mica el mateix: commemorem allò que decidim commemorar, i allò que no volem commemorar ho deixem de banda.

Un exemple. Al llibre *Commemorations* hi ha una fotografia del memorial d’Abraham Lincoln, de l’any 1947, on es veu el president nord-americà assegut, amb aquell posat i amb aquella llegenda que parla de “El poble lliure...”, i enfilats al monument hi ha dos negres que li netegen les botes. És una bona imatge. És una bona metàfora, segurament fabricada. Però el que es pretenia denunciar és que aquell monument era la commemoració per antonomàsia de l’alliberament dels esclaus per bé que, en definitiva, l’any 1947 els esclaus als Estats Units continuaven netejant les sabates dels poderosos. El monument en cap moment no havia estat un element de justícia que hagués eliminat allò que es pretenia commemorar. Per tant, la commemoració, en

aquest sentit, no és res; és un acte de celebració que molt sovint serveix per indicar un “nosaltres” i un “vosaltres”, un “ells” i un “nosaltres”, per marcar un cert tipus de territori.

La commemoració tampoc no és un fenomen estàtic, sinó que és un procés dinàmic que creen les persones. Ara, com va escriure el filòsof francès Jean Baudrillard: “La commemoració suposa la memòria, es fa en temps real i, de sobte, l'esdeveniment esdevé cada vegada menys real i històric i cada vegada més irreal i mític”, perquè la commemoració també té aquest altre aspecte. No commemora res real, commemora alguna cosa que nosaltres hem convertit en mítica. Tanmateix, en tant que mítica és irreal, però serveix als individus des d'una perspectiva simbòlica.

Si ens referim a la reparació, a la revisió, preguntem-nos si són adequades segons quines polítiques controlades des de els Governos. Per exemple, el que passa a alguns països ex comunistes, com Polònia, amb les investigacions sobre el suposat passat col·laboracionista de certa gent, i sobretot dels funcionaris del règim comunista. A tot arreu es pot repetir aquesta perversitat. L'escriptor Oriol Pi de Cabanyes va escriure un article sobre aquesta qüestió on deia: “Jo m'acuso d'haver estat franquista”. Per què? Perquè tot el qui ha estat funcionari sota el franquisme ha signat un paper on deia que s'adheria als principis del *Movimiento*. Si això s'agafa al peu de la lletra, tothom és un col·laboracionista. Per tant, estem davant d'un assumpte molt complicat i parcial. Perquè, per què es perdona el passat de determinades persones i d'altres no es perdona mai? Així, per què es perdona a polítics, alts dirigents, i, en canvi, a un funcionari vulgar i corrent, per molt pervers que fos –com ara els policies– no?

Un dels peatges de la transició espanyola, de la dictadura a la democràcia, va ser el sacrifici de la memòria. La gran majoria de la població catalana i espanyola va acceptar que la transició es fes a través d'un pacte, el qual consistia a no remoure gaire les ferides de ningú, perquè només la conciliació portaria justament on s'havia d'arribar: a la pau i a la democràcia. Així, la reparació política dels estralls, dels danys causats per la dictadura va ser minsa. Tret de l'escassa indemnització econòmica d'aquells que van ser condemnats judicialment i van patir presó per motius polítics entre 1939 i 1975. Però això no és suficient per avaluar el passat ni per compensar els efectes negatius de la repressió en àmbits com la coerció lingüística per exemple. Per tant, necessitem un mecanisme com una comissió d'investigació per ajudar a administrar el passat? Podem passar pàgina sense tancar el llibre de la història? Al capdavant de tot necessitem recordar?

Perquè, algú pensa que, per exemple, una fotografia com la de dels dos polítics nord-irlandesos més enfrontats, Martin McGuinness i Ian Paisley, seient plegats l'un al costat de l'altre el dia de la presentació del nou Govern d'Irlanda del Nord hauria estat possible si encara es passessin tot el dia recordant que un era un assassí –així definia Paisley a McGuinness fins no fa gaire– i l'altre, un predicador intransigent i sectari? No, no hauria estat possible. La pau necessita, com saben tots els mediadors en la resolució de conflictes, una mica de desmemòria. És imprescindible.

Perquè com es va preguntar la professora Mary Smith: “Hi ha jerarquies per al dolor? Hi ha un dolor que sigui superior a un altre dolor?” Per tant, si no hi ha jerarquies per al dolor, la mort sempre és

la mort i, per tant, és igual que hagi estat provocada per un feixista o per un comunista. En el fons, la mort sempre serà la mort”. Per tant, no podem intentar introduir en el tema de la reparació elements d'aquesta mena, etico-morals, perquè, segurament, no ens entendrem i podem prendre mal.

Després de tants anys de democràcia és difícil que a l'estat espanyol es munti alguna comissió de investigació, però això no hauria de voler dir que renunciem a recordar. Almenys recordar ens ha de permetre desfer certes mentides que s'han anat estenent durant aquests darrers anys. Anem als 8 anys de Govern del Partit Popular, presidits per José María Aznar. Només per citar un cas. A l'any 2000, el desaparegut Juan Ramón Lodares, filòleg i professor de la Universitat Autònoma de Madrid, va publicar el llibre *El paraíso políglota. Historia de lenguas en la España moderna contadas sin prejuicios*. En aquest llibre s'ofereix una visió distorsionada i interessada de la memòria col·lectiva.

Lodares intentava demostrar que el tòpic de l'espanyol com a llengua imperialista és, a més de fals, una invenció dels nacionalismes perifèrics i, en segon lloc, que la repressió contra el català, el basc i el galleg no va tenir mai el caràcter de genocidi lingüístic com la historiografia catalana, basca i gallega -que ell qualifica de nacionalista- ha difós des de els anys de la transició espanyola. És a dir, segons aquest llibre prova d'explicar “una història molt senzilla: la difusió de la llengua espanyola no és un conte de lleis que ho prohibeixen tot”.

Si plantegem això és perquè, com en d'altres lloc del món, hi ha una certa intel·lectualitat que està al servei del poder i que es dedica

a desmentir, i inclús a jugar amb el dolor aliè, tot i que aquest dolor es refereixi als intents d'eliminar per la força una expressió cultural concreta: en aquest cas l'idioma d'una comunitat nacional. Menystenir la realitat, la cronologia i la natura de la dictadura franquista i de la repressió que va exercir hauria d'estar considerat un delictes, però a l'estat espanyol això no és així.

Que l'espanyol no estigués reconegut com idioma oficial de l'Estat per cap de las *Leyes Fundamentales* franquistes (una espècie de Constitució) no vol dir que la repressió lingüística-cultural de les minories no existís. Hi ha moltes proves, molt ben documentades al llibre de l'ex senador i historiador Josep Benet, *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, per exemple. Com tampoc ningú hauria de negar que un dels objectius del règim franquista va ser la nacionalització castellanitzant de les comunitats nacionals amb llengua pròpia. I aquest fet amb relació amb la interpretació del passat també és important per analitzar quina és la situació actual de les diverses llengües d'Espanya.

Perquè el deure de testimoniar, de recordar el que ha passat, es torna aleshores un "lloc de memòria", en el sentit que a aquest concepte va donar l'historiador francès Pierre Nora, on lo essencial ja no són les causes sinó els seus efectes, la petjada que deixen aquests, a més de la seva construcció o deconstrucció al llarg del temps, el que provoca la desaparició o el ressorgiment del seu significat en una espècie de joc, a vegades pervers, carregat de simbolisme.

No es tracta, però, de sumar-se gratuïtament a "l'era de la commemoració del passat" que ens envaïx des de fa anys, però sí

que existeix un imperatiu de la memòria, presa des de la perspectiva historiogràfica, que no pot desaparèixer sota el mantell del “dret a l’oblit” que reclamen certs historiadors, filòsofs, sociòlegs i periodistes. Caure en la temptació de conjugar una desmemòria imposada (que és pitjor que l’oblit), només ens podria conduir a edulcorar la sòrdida desolació que va imposar el franquisme a tota Espanya i, molt especialment, als territoris amb una llengua i cultures pròpies. En fi, a la celebració de la barbàrie de la dictadura.

Al llibre *The breakdown of democratic Regimes: Chile* (1978), del polítòleg Arturo Valenzuela, s’exposa una tesi sobre els cop d’estat del general Augusto Pinochet de 1973 que evoca els arguments que s’usaven aquí el 1936 per a justificar la sublevació franquista. Més ben dit, hi ha un revisionisme historiogràfic espanyolista que insisteix. Indubtablement, escriu Valenzuela referint-se a Xile, el cop d’estat militar pot ser analitzat com un acte de guerra, mitjançant el qual els militars d’aquell país, d’acord amb una visió ideològica i redemptorista del seu paper a la societat xilena (generalment emmascarat amb l’argument de la “seguretat nacional”), van destituir a les autoritats democràtiques per “salvar” el país del que els colpistes, els alts comandaments militars, percebien com un procés caòtic, desintegrador i anti nacional que portava a la Guerra Civil. O sigui que, seguint aquest argument, per als militars xilens de 1973 o els espanyols de 1936, els culpables de l’ensorrament democràtic serien les autoritats legítimes perquè amb els seus actes abonaven les actituds il·legítimes (com és obvi que va passar el 1934) i no els militars sollevats.

Que aquesta percepció ideològica va ser importantíssima per avalar el colpisme del segle XX és un fet cert, que moltes guerres van

ser encetades per cops militars també ho és, però encara hi ha un altre element a considerar, perquè sovint és el que serveix per justificar qualsevol cosa: la pretesa potència de l'enemic. A Xile, com a l'Espanya del 36, la magnificació "del perill marxista" era conseqüència de la demonització ideològica de "l'enemic roig" i, en el cas peninsular, a més, s'afegia "l'enemic separatista". Si el perill era real o imaginari no importava molt, perquè la ruptura de la legalitat democràtica no pot basar-se mai en aquest tipus de circumstàncies. El que sí és rellevant històricament és que els colpistes d'aleshores van justificar els seus actes per allò i, posteriorment, la mateixa disculpa ha servit per reivindicar-se. No hi hagut rectificació, només replegament.

En el que s'assembla el procés xilè i espanyol és que en ambdós casos la transició democràtica va ser controlada pels militars, a Xile directament i a Espanya mitjançant la monarquia, i per això l'intercanvi de poder polític i legitimitat democràtica entre el règim dictatorial i les forces de l'oposició. El govern militar xilè va concedir a l'oposició l'accés a la possibilitat de governar (el 1990 va ser Pinochet qui va posar la banda de president democràtic a Patricio Aylwin), a canvi de la legitimitat que aquest va concedir al model constitucional de 1980. A Espanya, els pactes de 1977 i el 23 F representen el mateix i la longevitat política de Fraga Iribarne és la metàfora.

En el que s'assemblen aquestes dos transicions és, precisament, en la lluita desigual contra la impunitat, tal vegada és que aquí l'exces de mistificació de certes lluites de l'anti franquisme, va debilitar tant les forces democràtiques, es va situar en una posició tan subalterna, que els ex franquistes han pogut reivindicar-se una i altra vegada com grans patriotes.

Quin és el problema? Que des d'una certa historiografia també s'ha volgut veure la història de l'antifranquisme des de la perspectiva dels bons i els dolents. Hi havia uns opositors bons i, en canvi, n'hi havia uns altres que només passaven per allí, que era una casualitat que hi fossin, perquè, de fet, el que tocava és que fossin franquistes. Però no se sap per què, hi van ser. Per exemple, els d'Unió Democràtica de Catalunya (UDC), *no tocava* que fossin antifranquistes, perquè eren de dretes. I això no treu que també sigui cert que UDC es va resistir molts anys a tenir contactes amb els comunistes. Però les actituds polítiques no s'adopten perquè sí, són conseqüència d'alguna cosa, i l'oposició d'UDC de seure al costat dels comunistes era resultat de l'enfrontament brutal que va haver-hi durant la Guerra Civil. Expliquem-ho bé, sense fer judicis de valor, i potser comprendrem el per què de les coses.

Si volem revisar el passat, l'haurém de revisar tot. Per exemple no tot els republicans que pateixen la Guerra Civil eren d'esquerres, o bé tots els historiadors. Com a mostra un cas exemplar: Ferran Soldevila. No era d'esquerres i es va mantenir fidel a la República, com tants i tants d'altres que no coneixem el seu relat, que no són visibles. I el cas de Manuel Carrasco i Formiguera, líder d'UDC durant la República? Marxa de Catalunya perquè els de la FAI el volien matar i la paradoxa final és que el maten els de l'altre bàndol, els franquistes. Però és que el conseller de la Generalitat, Ventura i Gassol, que era d'Esquerra Republicana de Catalunya, també va haver de fugir de casa seva, *a priori*, dels del seu mateix bàndol. O el periodista d'Acció Catalana, Josep Maria Planes, assassinat per pistolers anarquistes l'agost de 1936. Com tractarem aquests casos, que d'altra banda no són únics?

Amb això veiem que és clar que el mite de les dues Espanyes a Catalunya és més fals que enlloc, perquè d'entrada hauríem de dir que n'hi va haver tres. Dels nacionalistes bascos i catalans moderats, en molts casos catòlics i gens revolucionaris, que es van trobar enganxats entre la FAI i el franquisme, què en fem? I de la pretensió d'obrir processos de rehabilitació de persones condemnades o executades, com ara el cas del president Companys? I que es pot fer per rehabilitar els represaliats?

En tot cas s'han de fer programes perquè es facin biografies ben fetes de Companys o es faci llum sobre les foses. Si ho fem així ho sabrem absolutament tot, i aleshores podrem revisar la història i rehabilitar les persones. Perquè hi guanyem res posant-nos a revisar els judicis que es van fer en el marc de la legalitat, ens agradi o no, franquista? Si ens posem a revisar judicis en les condicions que marca la llei espanyola, rere la revisió desapareixerà el col·laboracionista i el botxí. Però és que si no fem les coses bé també tot es repeteix i n'hi haurà que tornaran a atrevir-se a dir que qui debilita la democràcia, qui la destrueix, son els mateixos de 1936: els rojos i els separatistes.

El que hem de reclamar, en tot cas, és la memòria dels morts, dels empresonats dels qui van haver d'exiliar-se. Una memòria sense atrapats de cap mena. Però no oblidem tampoc que aquesta commemoració ha de ser històrica, perquè la història no es crea, la història és la que és, es refà. Per tant, real i àmplia, consegüentment.

MEMBRES DE LA COMISSIÓ POLÍTQUES DE MEMÒRIA HISTÒRICA

JOSEP TERMES

President de la Comissió Polítiques de Memòria Històrica

És professor emèrit de la Universitat de Barcelona on es va doctorar en Història, també va ser professor de la Universitat Pompeu Fabra. Especialista en història del moviment obrer i investigador dels corrents populars del nacionalisme català, ha publicat, nombrosos articles i llibres d'aquesta temàtica. En els darrers anys ha publicat, *La immigració a Catalunya i altres estudis d'història del nacionalisme català* (1984), *Les arrels populars del catalanisme* (1999), *Història del catalanisme fins al 1923* (2001), *Patriotes i resistents. Història del primer catalanisme* (2003, juntament amb Agustí Colomines) i *La catalanitat obrera. La República Catalana, l'Estatut de 1932 i el Moviment Obrer* (2007); *(nou) resum d'història del catalanisme* (2009). El 1990 va rebre la Creu de Sant Jordi i el 2006 va ser guardonat amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

FRANCESC CANOSA I FARRAN

Coordinador de la Comissió Polítiques de Memòria Històrica

És periodista. Llicenciat en periodisme i Doctor en Comunicació per la Facultat de Comunicació Blanquerna (Universitat Ramon Llull), on és professor. És editor de l'editorial *Trípodos* i redactor en cap de la revista de comunicació *Trípodos*; guionista i director de projectes audiovisuals; articulista de *el Singular Digital* i crític literari a *El País*. Ha escrit *I love BCN* (2004); *Sort per a tots* (2005); *La Barcelona pecadora de Domènec de Bellmunt* (2009); *República TV. La Catalunya de la primera televisió* (2009). A més de diversos llibres col·lectius, articles i comunicacions sobre la història del periodisme, l'audiovisual i la comunicació de la memòria i la identitat a Catalunya.

ABELLÓ, Teresa és doctora en Geografia i Història i professora de la Facultat d'Història de la Universitat de Barcelona. Especialitzada en anarquisme, obrerisme i nacionalisme és autora, entre d'altres, dels llibres *Les relacions internacionals de l'anarquisme català (1881-1914)* (1987); *La historiografia romànticoliberal espanyola i el Risorgimento: la figura de Garibaldi* (2005); *El movimiento obrero en España s.XIX-XX* (1997); *El debat estatutari del 1932* (2007) i obres col·lectives com *Prensa cultural i intervenció política dels intel·lectuals a la Catalunya contemporània* (2005); *L'Ateneu i Barcelona* (2006).

ÁLVARO I VIDAL, Francesc-Marc és llicenciat en Ciències de la Informació, escriptor, columnista i editorialista del diari *La Vanguardia*, articulista de les revistes *El Temps* i *Serra d'Or*, i professor a la Universitat Ramon Llull. Ha publicat els llibres *Els assassins de Franco* (2005); *Una política sense país* (2005); *Ara sí que toca! Jordi Pujol, el pujolisme i els successors* (2003); *Per què no engueuem la política?* (1999); i *Què pensa Pasqual Maragall* (1998). Ha rebut, entre d'altres, el Premi Nacional de Periodisme. Actualment treballa en una recerca sobre la memòria col·lectiva, els mitjans i l'opinió pública.

AMAT, Jordi Filòleg i escriptor. Format a la Unitat d'Estudis Biogràfics de la Universitat de Barcelona. Ha traduït Josep Pla i ha editat llibres de Dionisio Ridruejo, Camilo José Cela i Francesc Candel entre d'altres. Ha escrit les biografies de Luis Cernuda i els polítics Roc Boronat (en col·laboració amb Betsabé Garcia) i Ramon Trias Fargas, per la qual enguany li fou concedit el Premi Gaziel. L'any 2007 va publicar *Las voces del diálogo. Poesía y política en el medio siglo* (Premio de Ensayo Casa de América), una crònica de la relació entre els intel·lectuals catalans i castellans pivotant sobre els Congressos de Poesia dels anys

cinquanta. És col·laborador de revistes acadèmiques i crític al suplement Cultura/S del diari *La Vanguardia*. Actualment prepara la biografia de Josep Benet.

COLOMINES, Agustí és professor titular d'història contemporània a la Universitat de Barcelona i director acadèmic de l'Àrea d'Estudis Nacional i Identitaris de la Universitat Oberta de Catalunya. Especialista en historiografia i història del nacionalisme, ha estat *Visiting Fellow* a la University of East Anglia (Regne Unit). És membre, també, del Centre d'Estudis Històrics Internacionals-Pavelló de la República de la UB i de l'Association for the Study of Ethnicity and Nationalism (ASEN) de la London School of Economics. Ha publicat, entre altres llibres i articles d'història, *Catarroja 1936-1939: insurgent i administrada* (1987), *El catalanisme i l'Estat. La lluita parlamentària per l'autonomia, 1898-1917* (1993), *Les Bases de Manresa de 1892 i els orígens del catalanisme* (1992, amb J. Termes), *Les raons del passat. Tendències historiogràfiques actuals* (1998, amb V. S. Olmos), *La resposta catalana a la crisi i la pèrdua de Cuba* (1998), *Testimoni públic* (2001), *Patriotes i resistents. Història del primer catalanisme* (2003, amb J. Termes), *Manual de sensacions* (2004), *Pensar la contemporaneïtat: divuit entrevistes sobre la història* (2005, amb V. S. Olmos) i Tots som diferents: textos normatius de la Unesco sobre diversitat cultural i lingüística (2006, amb I. Marí i A. Monjas). També és autor dels poemaris *Poemes de la néta del General* (1993), *De formes i llegendes o la desproporció dels somnis* (1997) i *La ira dels dies* (2000). Escriu un article quinzenal al diari Avui i és col·laborador de Catalunya Ràdio, ComRàdio, Onda Rambla i la revista El Temps. És coeditor de les revistes El Contemporani i Afers. Fulls de recerca i pensament i va ser membre del consell editorial d'Angle del 2000 al 2008. Des del febrer del 2004 al novembre del 2007 va ser director

d'Unescocat – Centre UNESCO de Catalunya i des del setembre del 2004 al febrer del 2008 va ser president de l'Institut Linguapax, entitat de la qual actualment és vocal. Des del desembre del 2007 és director de la Fundació Catalanista i Demòcrata (CatDem).

DURAN, Lluís és doctor en Història, especialista en la recerca de l'obra cultural i educativa del moviment catalanista, és autor, entre d'altres, dels llibres *Pàtria i escola. L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana* (1997); *Sunyol i el Barça del seu temps* (1999); *Flos i Calcat: catalanisme i escola* (2001); *Intel·ligència i caràcter. Palestra i la formació dels joves (1928-1939)* (2007) i *Breu història del catalanisme I. Del segle XIX a la Dictadura de Primo de Rivera* (2009).

GÜELL, Casilda és llicenciada en Ciències Polítiques i doctora en Història Internacional per la London School of Economics (sota la supervisió de Paul Preston). És autora de *The failure of Catalanist opposition to Franco (1939-1950)* (2006, CSIC); de *Lluís Companys, inèdit* (2006, Esfera dels Llibres); *Leterna desunió dels catalans* (2008, Base-CSIC); i *Les potències internacionals davant de la dictadura espanyola (1944-1950)*, (Barcelona, Aresta-MEC, 2009). Va fer una estància a l'Universit  degli studi di Firenze amb una beca S crates. Actualment és professora de Política Comparada a la Universitat Autònoma de Barcelona a on fa la seva recerca post-doctoral sobre *El lobby regional al sud d'Europa: el cas de Catalunya* sota la supervisió de Joaquim M. Molins.  s ex-membre del Consell Assessor del FC Barcelona, ex-coordinadora del Consell Català del Moviment Europeu i membre de la Comiss  Polítiques Hist rica de la Fundació. Escriu amb regularitat articles d'opinió sobre política i història a diaris nacionals i locals i ocasionalment treballa en temes de consultoria local.

SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume és catedràtic d'història de Catalunya a la UAB, president de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, i rector de la Universitat Catalana d'Estiu (Prada). Ha estat director del Museu d'Història de Catalunya (2000-2008), senador (1977-1982) i diputat al Parlament (1988-1995). Va ser membre de la Comissió dels Vint que va redactar l'Estatut d'Autonomia de 1979. Ha dirigit la *Història de Barcelona* (1991-1997) i ha publicat: *La Guerra Civil catalana del segle XV* (en col·laboració amb Santiago Sobrequés i Vidal); *L'Onze de Setembre i Catalunya* (1976); *Catalunya i l'Estatut d'Autonomia* (1976); *El pactisme a Catalunya* (1982); *Antoni Rovira i Virgili. Història i pensament polític* (2002); *La fi del silenci* (2002), *1941* (2005) i, en col·laboració amb Mercè Morales, *Manual d'autonomia* (2003) i *La Generalitat a l'exili* (2008).

SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria és doctor en Història per la Universitat de Barcelona i professor d'Història Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona. Especialitzat en la Guerra Civil i la postguerra i repressió. Va ser el primer director del Museu d'Història de Catalunya i és Coordinador del Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre. Ha publicat nombrosos llibres i articles, entre d'altres, com a coautor: *La repressió a la reraguarda de Catalunya (1936-1939)* (1989); *Cronologia de la repressió de la llengua i cultura catalanes (1936-1975)* (1993); ha dirigit els volums de *Història de la Generalitat de Catalunya i els seus presidents* (2003); *El franquisme a Catalunya (1939-1977)* (2005) i també ha codirigit *La guerra Civil a Catalunya (1936-1939)* (2004-2008) i *Revolució i esperança* (2009).

SOLÉ, Queralt (Barcelona, 1976) és doctora en història contemporània i professora de la Universitat de Barcelona. És autora dels llibres *A les presons de Franco* (2004) i *Catalunya 1939: l'última derrota* (2006); *Els*

morts clandestins. Les fosses comunes de la Guerra Civil a Catalunya (1936-1939) (2008), coautora de *30 anys d'europèisme català, 1948-1978. El "Contuberni" de Munic* (1999); i coeditora de *Fosses comunes i simbologia franquista* (2009). Així mateix, ha participat en diverses obres col·lectives centrades en la Guerra Civil i el franquisme a Catalunya.

YESTE, Elena (Barcelona, 1984) és llicenciada en Periodisme per la Facultat de Comunicació Blanquerna, de la Universitat Ramon Llull, i Premi Extraordinari de la seva promoció. És màster en Gestió d'Empreses de Comunicació per la Universitat Pompeu Fabra i Màster Oficial en Estudis Històrics per la Universitat de Barcelona. Diplomada en Estudis Avançats per la Facultat de Comunicació Blanquerna, on ha fet els estudis de Doctorat en Política, mèdia i societat, forma part del seu departament de Recerca en Comunicació Social, on està finalitzant la tesi doctoral. Guanyadora del Premi d'Assaig Josep Vallverdú 2009 amb l'obra «*L'era de la hipermemòria*».

SOBRE AQUESTA EDICIÓ:

© Fundació Catalanista i Demòcrata CatDem

Casp, 8o

o8o1o Barcelona

www.catdem.org

Primera Edició: Febrer de 2010

Disseny Interior i Exterior i maquetació: Javier Mas

www.lafabricadesombreros.com

Tots els drets reservats. Queda rigorosament prohibida sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, sota les sancions previstes per les lleis, la reproducció o la transmissió total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, la incorporació sense llicència a qualsevol suport digital o electrònic, la seva recuperació i també la distribució d'exemplars o el préstec.